

Utjecaj turizma na okoliš na primjeru Nacionalnog parka Paklenica

Lučić-Jozak, Melani

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Libertas International University / Libertas međunarodno sveučilište**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:223:185330>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Digital repository of the Libertas International University](#)

**LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
ZAGREB**

Melani Lučić-Jozak

ZAVRŠNI RAD

Utjecaj turizma na okoliš na primjeru Nacionalnog parka Paklenica

Zagreb, rujan 2018.g.

**LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
ZAGREB**

PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ

Turistički i hotelski menadžment

Utjecaj turizma na okoliš na primjeru Nacionalnog parka Paklenica

KANDIDAT: Melani Lučić-Jozak

KOLEGIJ: Turistička politika i razvoj

MENTOR: Ksenija Keča

Zagreb, rujan 2018.g

Sadržaj

Uvod	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	2
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	2
1.3. Sadržaj i struktura rada	2
2. Turizam i okoliš	3
2.1. Osnovni pojmovi vezani za ekologiju i turizam.....	4
2.2. Organizacije za zaštitu okoliša i zaštitu prirode	6
2.3. Utjecaj turizma na okoliš.....	8
2.4. Utjecaj turizma na okoliš u Hrvatskoj	10
3. Turizam i prostor.....	12
3.1. Turistički resursi	14
3.2. Turističke atrakcije / Atrakcijska osnova	16
3.3. Prostorno planiranje u turizmu	17
4. Održivi razvoj	20
4.1. Agenda 21	24
5. Održivi turizam	25
5.1. Ciljevi i koraci održivog turizma.....	28
6. Zaštićena područja u Hrvatskoj	31
6.1. Nacionalni parkovi u Hrvatskoj.....	33
6.2. Nacionalni park Paklenica	36
6.3. Turizam u Nacionalnom parku Paklenica	39
6.4. Statistički podatci o posjetiteljima u NP Paklenica	41
7. Zaključak.....	42
Literatura	43
Popis slika	45
Popis tablica	46

Uvod

Turizam je djelatnost koja čini određenu destinaciju prepoznatljivom. Bez ljudi ne bi bilo ni turizma oni su vodeći čimbenik razvoja turizma osim samog prostora (turističke destinacije). Ta destinacija treba imati atraktivnost, dostupnost i kapacitet te se upravo iz takvih razloga turizam odvija u određenim prostorima. Prostor gdje se odvija turizam je osjetljiv na njegovo ugrožavanje, pod time mislim na ranjavanje tla, uništavanje bioraznolikosti koja biva u tom prostoru godinama i više, te na sve veće mase ljudi koje se ondje kreću i za sobom ostavljaju otpad. Što se tiče okoliša možemo ga poistovjetiti s prostorom ,no ne možemo ih svrstati u istu definiciju. Okoliš je ono što nas okružuje, ono od čega živimo i gdje živimo, a prostor je samo dio našeg okoliša. Upravo iz tog razloga što je prostor dio okoliša ljudi koji se bave turizmom ne gledaju širu sliku na koji način ugoržavaju ne samo prirodu nego i sebe same.

Danas je turizam uzeo maha i razvija se stihijski. Još nisu određene adekvatne mjere kojima bi se smanjili štetni utjecaji na okoliš. Jedan od velikih problema je sve veća gradnja smještajnih objekata koji nisu izvedeni planskom gradnjom. Kako turizam za sobom povlači veliki broj gospodarskih grana poput poljoprivrede, građevinarstva, prometa, vrlo lako i brzo može doći do kraha te dolazi do pomutnje jer upravo iz turizma dolazi najviše profita. Razvoj turizma kakvog znamo danas u Hrvatskoj je upravo ono što ne želimo stoga moramo kvalitetno, kontrolirano i u pravo vrijeme provoditi određene mjere kako bi izbjegli štetne posljedice turizma. Održivi razvoj je ključ očuvanja i uspjeha kako održati balans između gospodarske dobiti i očuvanja prirode kako za sadašnje generacije tako i za buduće.

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet rada je značaj prirode i okoliša u sklopu turizma. Rad je usmjeren ka održivom razvoju i turizmu te je prikazan na primjeru Nacionalnog parka Paklenice. Isto tako u radu je naglasak na turizam kakav poznajemo danas te kakav bi turizam trebao biti. Cilj rada je približiti i obuhvatiti ono što turizam obuhvaća kako bi se mogao razvijati na dugoročan i održivi način.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Pri izradi rada korišteni su sekundarni izvori podataka. Korištena je stručna literatura koja je vezana za turizam i okoliš, prostornim planiranje u turizmu, održivom razvoju, te o zaštićenim područjima. Isto tako korištene su i web stranice te članci.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad je strukturiran u sedam glavnih poglavlja, te popis literature, slika i tablica. U prvom poglavlju spominju se predmet rada, ciljevi i struktura te uvod u sam rad. Drugo poglavlje bavi se turizmom i okolišem, njihovim osnovnim pojmovima koja su spomenuta kroz rad te o utjecajima turizma na okoliš. U trećem poglavlju govori se o turizmu i prostoru, prostornom planiranju u turizmu te pojmovima turistička atrakcija i turistički resurs. Četvrto poglavlje bazira se na održivom razvoju odnosno što je održivi razvoj i po čemu je bitna Agenda 21. Peto poglavlje rada bavi se održivim turizmom te koji su njegovi ciljevi i koraci. U šestom poglavlju analizira se što je zaštićeno područje te njihova kategorizacija, zatim općenito o Nacionalnim parkovima u Hrvatskoj, a kao primjer uzet je Nacionalni park Paklenica. U sedmom, zadnjem poglavlju rada nalazi se zaključak rada.

2. Turizam i okoliš

Turizam kao vodeća gospodarska grana zahtijeva prirodne prostore odnosno okoliš u kojemu se on odvija. Isto tako da bi se turizam razvijao potrebna je i prometna dostupnost, infrastruktura koja omogućava da određena destinacija bude pristupačna te tako i promet iziskuje veliki prirodni prostor da bi se omogućila dostupnost destinacije turistima i posjetiteljima. Turizam se danas usmjerava ka održivom razvoju, a takav razvoj odnosi se na plansku gradnju smještajnih objekata, prometnica, sam materijal izgradnje smještajnih objekata i najbitnije, održivu upotrebu prirodnih resursa. Najveći problem turizma u Hrvatskoj predstavlja upravo neplanska gradnja smještajnih objekata te ilegalni smještaj kod privatnika koji svoje goste ne prijavljuju te se stoga ne može voditi evidencija većeg postotka turista te isto tako to dovodi do problema komunalne infrastrukture.

Turizam i okoliš se međusobno nadovezuju te čine bitan faktor kod izbora destinacije za odmor. Ono što je važno jest da okoliš u kojem se odvija turizam ima atraktivne faktore, prirodne ili stvorene ljudskim djelovanjem (vodene resurse, flora i fauna, krajolik, klima, kulturni spomenici..). Kako bi turizam bio održiv i ekološki uravnotežen potrebna je ne samo svijest ljudi o brizi za okoliš već i valjani projekti i planovi koji će se provoditi pravovremeno s pravim ciljem i ustrajnosti u ostvarivanju tih ciljeva. Valja istaknuti i sam prihvatni kapacitet prostora tzv. carrying capacity (eng.), a on predstavlja sposobnost nekog prostora da u određenom vremenskom periodu primi određenu količinu tvari koje nisu sastavni dio tog prostora. Tu se dakle očituje svjesnost u očuvanju okoliša i štetnosti koje nastaju od turizma.

Kao zajednička funkcija turizma i okoliša javlja se pojam ekoturizam putem kojeg se ostvaruju ekološki pokreti npr. Greenpeace, a imaju edukativnu i političku funkciju koje izravno ili neizravno utječu kod donošenja političkih odluka i namjera u očuvanju okoliša. Ekoturizam predstavlja : „turizam koji se odvija u prirodi, ali u nezagađenom okolišu, posebno u područjima s određenim stupnjem zaštite(npr. Nacionalni parkovi; Parkovi prirode, Strogim rezervatima i dr.). Ekoturizam nije samo ekološki zdravo turističko putovanje, već i ekološko osvještavanje i čuvanje prostora, te odgovarajuća zaštita turističkih i drugih prirodnih i antropogenih resursa. Ekoturizam je i briga za očuvanje identiteta i blagostanja lokalnog (domicilnog) stanovništva.“¹

¹Prof.dr.sc. Miljenko Biljen, Turizam i okoliš; ekonomsko-geografski pristup izučavanju problematike, Zagreb 2008. Mikrorad d.o.o, str. 25

2.1. Osnovni pojmovi vezani za ekologiju i turizam

„Ekologija je dakle znanstvena disciplina koja sintetizira znanja i postupke prirodnih i društvenih znanosti a radi proučavanja odnosa između pojedinih ekosustava i organizama te prirodne i društvene okoline. To je zapravo ukupnost načela koja determiniraju odnose i procese prilagođavanja na Zemlji, a koja su njima određena. Pri tome su u prvom planu odnosi između čovjeka i njegove okoline (H.Müller, 2004).“² Naziv ekologija potiče od grčkih riječi *oikos*-dom i *logos*-nauka. Ekolozi su vrlo ustrajni u svojim naumima da poboljšaju stanje prirode i da uvedu novitete u razvoju turizma koji idu u korist i prirodi i turistima, a i najvažnije lokalnom stanovništvu.

Izdvojit ćemo 4 vrste ekologije koje su bitne za ovaj rad a to su :

1. Klasična (biološka) ekologija koja proučava odnose među organizmima i njihove odnose s fizičkim okolišem
2. Socijalna ekologija koja se bavi ljudima i međuljudskim odnosima te odnosima čovjeka i njegove zajednice prema prirodnom prostoru
3. Zdravstvena (sanitarna) ekologija koja se bavi zdravljem ljudi koje je uvjetovano čimbenicima okoliša
4. Ekonomska ekologija koja istražuje uvjetovanost odnosa gospodarstva i iskorištavanja prirodnih bogatstava

Resursno-ekonomska teorija oslanja se na koncepciju **ekonomike okoliša** (Environmental Economics,eng.) koja proučava zakonitosti u korištenju prirodnih resursa i zaštiti okoliša sa specifičnim pristupom na ekonomske aspekte tih problema.³ Ekonomika okoliša nastoji proučiti i primjeniti utjecaje koji bi spriječili daljnje narušavanje ekosustava, a obuhvaća i utjecaje gospodarstva na okoliš na mikro i makro razini ekonomije. Isto tako razmatra zaštitu prirodnih izvora, osobito onih koji su obnovljivi, s aspekta gospodarske koristi te pri tom uvažavajući potrebe budućih generacija.

Kada spominjemo pojam ekologije neizbježno je spomenuti i pojam **zaštite okoliša** koja isto tako ima posebnu ulogu u ekološkom sustavu. Zaštitu okoliša dijelimo na : medijalnu (usmjerena je na medije okoliša - tlo,voda,zrak..), kauzalnu (usmjerena je na sprječavanje unosa opasnih tvari i postupanje s takvim), vitalnu (odnosi se na zaštitu biljaka i životinja) i

² Prof.dr.sc. Miljenko Biljen, Turizam i okoliš; ekonomsko-geografski pristup izučavanju problematike,Zagreb 2008. Mikrorad d.o.o,str. 22

³ Ibid,str. 22-23

integriranu (obuhvaća cjelokupnu zaštitu pojedinog ekosustava). Zaštita okoliša važan je faktor u svakoj gospodarskoj djelatnosti posebice turizmu kao što su hoteli, restorani, barovi, kampovi, i sl. Kako je u Hrvatskoj turizam i dalje koncentriran u ljetnom vremenskom razdoblju, to je relativno vrlo kratki period no ono što se događa u tom periodu nosi velike posljedice na okoliš.

Dakle, govoreći o osnovnim pojmovima ekologije i turizma vezane za ovaj rad valja istaknuti sljedeće;

- *baština* (označava prirodno, kulturno, povijesno i tradicijsko naslijeđe)
- *degradacija okoliša* (uništavanje ili iskorištavanje prirodnog prostora s negativnim efektom na okoliš, okoliš se ne može samostalno regenerirati te dolazi do razine gdje postaje neobnovljiv)
- *nosivi kapacitet* (*carrying capacity eng.*) (granica kojom turističke aktivnosti dovode do promjene stanja okoliša tj. dolazi do zasićenosti prostora, degradacije okoliša i nezadovoljstva gostiju)
- *obnovljivi resursi* (označava resurs koji ima mogućnost samoobnavljanja, npr. šuma, voda, tlo i sl., iznimno je potrebno poštivati njihovo vrijeme obnavljanja)
- *okoliš* (prirodno okruženje, ima ekološko značenje tj. okoliš okružuje sva živa bića, podneblje i sl.)
- *održivi razvoj* (razvoj koji omogućava sadašnjim generacijama zadovoljenje svojim potreba bez da ugroze potrebe budućih generacija)
- *održivi turizam* (turizam kojemu je karakteristika dugoročnost, ne ugrožava okoliš već suprotno, koristi ekološkom, ekonomskom i socijalnom okruženju)
- *sezonalnost* (karakteristika turističkih atrakcija da se turizam odvija u određenom vremenskom periodu)
- *turistička atrakcija* (privlačna obilježja destinacije, obuhvaća dijelove žive ili nežive prirode i materijalnih i nematerijalnih ljudskih tvorevina)
- *NIMBY efekt* („Not in my backyard“ eng. tj. ne u mojem dvorištu, označava prigovore na projekt ili prijedlog isključivo zbog neprihvatljive blizine objekta zemljištu, vlasništvu ili djelatnosti)

Kada se objektivno pogleda na turizam u Hrvatskoj on je s godinama poprimio poprilično negativne konotacije. Sve se svode da se velike koncentracije turista zadržavaju na prostorima koji to fizički ne mogu podnijeti. Zatim se javljaju problemi kao što su problemi s odlaganjem

otpada, zagađenje vode te nestašica vode što je vrlo veliki problem posebice u sezoni, zagađenje zraka te saturacija tla. Upravo ti problemi koji se javljaju su ekološki problemi potaknuti turizmom kojim se ne upravlja na način da se negativni učinci na okoliš smanje ili u potpunosti otklone. Naravno potpuno otklanjanje takvih problema još nije moguće zbog nedovoljne angažiranosti javnih i privatnih službi, ali i manjka obrazovanja i napredne tehnologije koja bi omogućila ponovnu uporabu odnosno recikliranje otpada, voda i sl.

Možemo reći da je do konkretnog definiranja ekologije i zaštite okoliša došlo prvenstveno radi globalizacije i industrijalizacije koje su borbom za što veću nadmoć i bržeg stjecanja profita što uključuje i turizam doveli do razdijeljenih stajališta ljudi. Turizam koji se svojim stihijskim razvojem u Hrvatskoj proširio duž Jadranske obale zasjenio je i donekle onemogućio razvitak turizma u kontinentalnom dijelu. Iz tog razloga javlja se nejednakost dvaju različitih dijelova države i vidljiva je usmjerenost na samo jedan oblik turizma, primorski turizam. Da bi smanjili problem sezonalnosti protiv kojeg se bore i turistički sektori i ekološke organizacije potrebno je akumulirati kretanje turista i potaknuti ih na boravke u kontinentalnim dijelovima Hrvatske kako bi se prihvatni kapacitet određene destinacije „olakšao“. Također jedna od posljedica turizma jest da se stanovništvo koncentriralo u pojedinim gradovima zbog veće mogućnosti za zaposlenje te to isto tako dovodi do nejednakosti u naseljenosti stanovništva, a kako gradovi imaju sve više stanovnika veća je potreba i za hranom i ostalim proizvodima. Sve veća potražnja hrane izvan i unutar sezone zahtijeva veća poljoprivredna postrojenja pri kojima se koriste pesticidi i gnojiva te uzrokuju onečišćenje na način da promjene fizikalne, kemijske i biološke uvjete tla.

2.2. Organizacije za zaštitu okoliša i zaštitu prirode

Važnost očuvanja prirode sve je prepoznatljivije i sve više se tomu teži. U današnje vrijeme tehnologije i znanja koje je itekako uznapređovalo, a i sve veće brige za okoliš potaknulo je osnivanje organizacija koje se bave upravo zaštitom prirode, očuvanjem onoga što se još može očuvati te saniranjem šteta nastalih od djelovanja raznim gospodarskih djelatnosti a najvećim dijelom djelovanjem turizma. Zaštita prirode i okoliša su usko povezane no ipak imaju razlike. Zaštitu okoliša gledamo u antropocentričnom smislu (čovjek je u središtu), a zaštitu prirode u ekocentričnom smislu (u središtu je priroda). No obje imaju jednake ciljeve a to su da se potakne očuvanje prirode i okoliša za dobrobit nas ljudi i dobrobit same prirode.

Tako je 1948.g. u Francuskoj osnovana *Međunarodna unija za očuvanje prirode* (International Union for Conservation of Nature, IUCN,eng.) u kojoj sudjeluje oko 1300 članova organizacije iz više od 170 država. IUCN-ova misija je "utjecati, ohrabriti i pomoći društvima širom svijeta u očuvanju prirode i da se osigura da svaka upotreba prirodnih resursa bude pravedna i ekološki održiva"⁴. U uniji sudjeluju državne i vladine agencije, nevladine udruge velikih i malih, znanstvene i akademske institucije, i sl. U Uniji sudjeluju i četiri nevladine udruge (Hrvatsko biološko društvo, Hrvatsko herpetološko društvo, Hrvatsko prirodoslovno društvo i Udruga BIOM) te jedna vladina agencija (Ministarstvo zaštite okoliša i energetike).

Petog lipnja 1972.godine u Stockholmu je održana Prva svjetska konferencija za zaštitu čovjekova okoliša. Na konferenciji je sudjelovalo više od 1 200 predstavnika iz 113 država i više od 500 promatrača iz vladinih i nevladinih organizacija. na toj konferenciji donijeto je nekoliko važnih dokumenata, a jedan od najvažnijih je *Deklaracija o zaštiti okoliša*. Istog datuma kada je održana i konferencija, dvije godine nakon se obilježava *Svjetski dan zaštite okoliša*(1974.g).

Bitno je spomenuti i UNESCO-vu Konvenciju za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine gdje je upisano čak 1073 dobara od koji je 832 kulturna, 206 prirodna te 35 mješovitih dobara. ovom konvencijom potiče se čuvanje kulturne baštine, podizanje i promicanje svijesti o važnosti svjetske baštine te se potiče međunarodna suradnja u cilju očuvanja svjetske prirodne i kulturne baštine.

Druga bitna svjetska *Konferencija o okolišu i održivom razvoju* održana je u *Rio de Jeneriu* 1992.g. te su na njoj sudjelovali izaslanici iz 179 država i stotine predstavnika raznih nevladinih organizacija. Na toj Konferenciji usvojeno je pet važnih dokumenata :

1. Rio deklaracija o okolišu i razvoju
2. Agenda 21 (program za 21.stoljeće)
3. Okvirna konvencija o klimatskim promjenama
4. Konvencija o biološkoj raznolikosti
5. Deklaracija o šumama

Na konferenciji je ustanovljena Komisija za održivi razvoj .

⁴Međunarodna unija za očuvanje prirode i prirodnih resursa, https://bs.wikipedia.org/wiki/Me%C4%91unarodna_unija_za_o%C4%8Duvanje_prirode_i_prirodnih_resursa (preuzeto 23.7.2018)

2.3. Utjecaj turizma na okoliš

Kao što i svaka druga gospodarska djelatnost ima veliki utjecaj na okoliš tako ima i turizma. Utjecaji turizma na okoliš mogu biti pozitivni i negativni. Svaka turistička djelatnost ima izravan utjecaj na okoliš jer svaka turistička aktivnost je povezana s prostorom. „Tri su glavna razloga zbog kojih turizam utječe na okoliš . Prvo, sve je veća masa ljudi koji po više puta na godinu putuju na odmor. Drugo, postoji potreba poduzimanja organizacijskih i tehničkih mjera da se takva masa ljudi prihvati. Ovo je posebno vezano za izgradnju novih objekata. Te treće, masa turista tijekom putovanja i u mjestu boravka utječe na sve elemente okoliša. Tijekom svakodnevnog upravljanja i poslovanja turističkih objekata, masa ljudi u turističkim objektima je velik potrošač vode i energije, a proizvode se znatne količine krutog otpada, emisija i otpadnih voda.“⁵

Pozitivni utjecaji turizma na okoliš su :

- Očuvanje prirodnih resursa
- Zaštita materijalne i nematerijalne baštine te povijesnih i arheoloških lokaliteta
- Unaprjeđenje okoliša
- Poboljšanje infrastrukture
- Poboljšanje kvalitete okoliša

Negativni utjecaji turizma na okoliš su :

- Onečišćenje zraka, vode i tla
- Buka
- (Vizualna) degradacija prostora
- Oštećenja kulturne baštine i lokaliteta
- Prenapučenost
- Zbrinjavanje otpada
- Ostali ekološki problemi

⁵ Prepoznatljivi problemi hrvatskog turizma; Utjecaj turizma na okoliš, <http://blog.dnevnik.hr/hrvatskiturizam/2009/10/1626798050/utjecaj-turizma-na-okolis.html> (23.7.2018)

Pojavom pojma održivi razvoj i održivi turizam razvijene su brojne koncepcije, upute i direktive koje nalažu što, tko, kako upravljati turizmom na održivi način koje će biti spomenute u samom dijelu „Održivi turizam“. Ono što je potrebno da bi se održivi turizam i održivi razvoj razvijali je da se :

- Utvrde razvojni ciljevi
- Dijagnosticira postojeće stanje
- Definira plan
- Analiziraju faktori razvoja
- Predlože preporuke
- Primjeni u praksi (implementacija)

Kod utjecaja turizma na okoliš bitno je spomenuti i Procjenu utjecaja na okoliš (EIA). Procjena utjecaja na okoliš je metoda putem koje se procjenjuju potencijalni utjecaji turističkog razvoja na okoliš na način da se izbjegne nepoželjna degradacija okoliša i maksimiziraju potencijalne koristi. Gledano s ekonomske i ekološke strane dugoročno je jeftinije i isplativije osiguranje adekvatne infrastrukture za razliku od naknadnih akcija sanacije šteta u okolišu. Sam trošak izrade procjene utjecaja na okoliš je znatno jeftiniji od šteta koje mogu nastati zbog neznanja potencijalnih utjecaja. „ Procjena utjecaja na okoliš ima za turizam dvojak ulogu :

1. Ukoliko se u okviru ili neposrednoj blizini turističke destinacije pokreće određeni gospodarski projekt koji može imati negativne posljedice za okoliš nužno je prije njegova odobrenja izraditi procjenu utjecaja na okoliš, budući da bi takvi utjecaji mogli dugoročno umanjiti mogućnost turističke valorizacije prostora. Analiza troškova i koristi uz istovremenu studiju utjecaja na okoliš treba ukazati je li projekt opravdan ili nije.
2. Ukoliko se radi o pokretanju velikih projekata turističke izgradnje (npr. resort), nagla ekspanzija turističkih aktivnosti u prostoru može izazvati negativne utjecaje na okoliš. Odnosno, negativni utjecaji će biti sigurno prisutni, no one što je predmet ove analize su negativni utjecaji koji prelaze određene standarde ekološke kvalitete, dugoročno su rizični ili su velike potencijalne opasnosti od incidenata. Osim što utječu na ekonomsku osnovu,

negativni utjecaji na okoliš mogu bitno umanjiti kvalitetu života lokalnog stanovništva, u krajnjim granicama i uzrokovati njegovo iseljavanje.“⁶

2.4. Utjecaj turizma na okoliš u Hrvatskoj

Upravo iz povećanja blagostanja emitivnih i receptivnih zemalja pojavljuje se sve više turista. U Hrvatskoj je turizam svake godine u blagom porastu što se tiče dolaska novih a i starih gostiju, no briga za okoliš u turizmu je zanemarena. To je vidljivo iz mnogih slučajeva kada u sezoni dolazi do ekoloških problema što naveliko šteti stanovništvu i turistima.

Na web stranici Greenpeace Hrvatska objavljeno je mnoštvo članaka vezano za onečišćenje plaža i mora zbog turizma kako našeg tako i drugih zemalja. Jedan od naslova od 16. rujna ,2017 glasi : „Plaže jadranskih otoka zatrpane su plastikom“

Greenpeace je neovisna globalna organizacija kojoj je cilj zaštititi i očuvati okoliš. U navedenom naslovu plaža Grabova koja se spominje nalazi se na području Nacionalnog parka Mljet. Ovakav tip zagađenja je prisutan i na drugim plažama u Hrvatskoj, ali ne i samo u Hrvatskoj nego širom Zemlje. „Povodom Međunarodnog dana čišćenja plaža, Greenpeace je u suradnji s Pokretom otoka organizirao akcije čišćenja na Mljetu, Braču, Pagu, Šolti i u Splitu. Osim samog čišćenja, obavit će se i pregled plastičnog otpada kako bi se utvrdilo koje su to tvrtke najodgovornije za onečišćenje mora apsurdnim količinama plastike za jednokratnu upotrebu. Osim u Hrvatskoj, akcije čišćenja i pregledi prikupljenog otpada organiziraju se i u drugim zemljama, kao što su Španjolska, Francuska, Indonezija i Filipini.“⁷ Vidimo da se ovakvi prizori javljaju iz godine u godinu no i dalje nisu poduzete nikakve strateške mjere osim volonterskih akcija i akcija mještana. Zanimljiv podatak je i to da Mediteranom pluta oko 1455 tona plastike što svrstava Sredozemno more među najugroženijim prostorima.

Situacije poput ove koje možemo slobodno nazvati eko katastrofama ne daju lijepu sliku o našem turizmu. Jedna od još jednih eko katastrofa zahvatila je Istru i Dubrovnik i to ne samo jednom i dogodila se u periodu kada je turistička sezona na vrhu, a to je isticanje fekalnih voda u more. Moramo napomenuti da je ovakav slučaj strogo kažnjiv, no i do toga može doći zbog velikih koncentracija ljudi na prostorima koji nemaju toliki prihvatni kapacitet. Dubrovnik, kao jedna od naših nezaobilaznih destinacija koja odiše svojom

⁶ Turizam i okoliš, <https://fntu.lumens5plus.com/sites/fntu.lumens5plus.com/files/94-5009434e5bcf975982021b6a71072c7a.pdf> (preuzeto 24.7.2018)

⁷Greenpeace Hrvatska, http://www.greenpeace.org/croatia/hr/Kutak_za_medije/priopcenja-za-medije/Rainbow-Warrior-u-Dubrovniku-protiv-plastike-u-moru-1/ (preuzeto 24.7.2018)

poviješću i kulturom postao je i simbolom kako ne upravljati turizmom. Naime, zbog sve veće popularnosti kako zbog spomenutih privlačnih faktora tako i zbog snimanja serije Igre prijestolja (Game of Thrones,eng.) Dubrovnik je primao ogromne količine turista te je to dovelo do narušavanja fizičkog stanja stare jezgre koja spada pod UNESCO-vom zaštitom, ali i zbog dolazaka sve većeg broja krucera po kojima je Dubrovnik također poznat dovelo je i do onečišćenja mora.

Nacionalnom parku Plitvička jezera prijetilo je skidanje s UNESKO-ove liste svjetske baštine te stavljanje na listu ugroženih zbog sustava javne vodoopskrbe i odvodnje te zbog degradacije prirodnog prostora. Uprava parka bila je obvezna poduzeti stroge mjere po pitanju javne vodoopskrbe i odvodnje te je u tijeku sanacija i rekonstrukcija vodnih građevina u parku. U nacionalnom parku je problem i prekomjerne gradnje smještajnih objekata u turističke svrhe koje su samo „nicale“ te narušavale okolni prostor NP-a. Također problem predstavlja i nekontrolirani broj posjetitelja kojeg godišnje posjeti oko 1,500,000 posjetitelja (2017.g. broj posjetitelja iznosio je nešto više od 1,400,000), a krajem 2018.g. procjenjuje se da će brojka narasti do 2 milijuna posjetitelja godišnje. Dnevni broj posjetitelja iznosi 15,000 posjetitelja.

Još jedan vrlo bitan utjecaj turizma na okoliš su velike gužve na prometnicama koje stvaraju turisti koji dolaze u naše destinacije ili prolaze kroz područje Republike Hrvatske. Negativni utjecaji su onečišćenje zraka i buka koja nastaje prouzrokovana prijevoznim sredstvima.

„Direktne pritiske turizma na okoliš moguće je sažeti u nekoliko područja:

- Iscrpljivanje prirodnih resursa što razumijeva zauzimanje najkvalitetnijeg prostora kopna i mora, povećano korištenje pitke vode, plodova mora, destrukcije uslijed požara i sl.;
- Vizualnu degradaciju prostora proizašlu iz neodgovarajućeg i neprihvatljivog načina građenja turističkih smještajnih objekata;
- Onečišćenje voda (more, slatke vode) ispuštanjem otpadnih voda iz turističkih objekata, utjecaj plovila namijenjenih turizmu, ali i redovnih putničkih brodova i trajekata;
- Neodgovarajuće zbrinjavanje komunalnog i drugog otpada;
- Povećano onečišćenje zraka i buke zbog povećanog prometa; većina gostiju dolazi privatnim automobilima;

- Izravno oštećivanje prirodne i kulturne baštine prekomjernim turističkim posjetima, te zbog skupljanja endemičnih vrsta biljaka i životinja;
- Stvaranje monokulture i napuštanje tradicionalnih djelatnosti (poljoprivreda, ribarstvo) zbog većih zarada u turizmu praćeno s koncentracijom stanovanja i aktivnosti u intenzivnim turističkim područjima;
- Ugrožavanje lokalnog načina života i socio-kulturnog identiteta zbog potrebe prilagođavanja turistima;
- Nekontrolirana (i često nezakonita) gradnja vikendica koje zauzimaju velika područja namijenjena turizmu;
- Nestašica pitke vode, osobito na otocima⁸

Osim toga negativan utjecaj predstavlja i gradnja golf terena koji iziskuju velike prostore, posebne preparate za tretiranje golf terena, promjena samog prostora na kojemu se grade tereni, promjene vodenog režima.

Što se tiče pozitivnih utjecaja turizma na okoliš, u Hrvatskoj ih je poprilično mali broj. Prvi pozitivni utjecaj od turizma na okoliš jest da je okoliš na kojemu je osnovan neki oblik turizma postao prepoznatljiv ne samo među našom populacijom nego i šire. Kao drugi možemo navesti podizanje svijesti o očuvanju prirodne i kulturne baštine u cilju promoviranja istih ali i očuvanja onoga što nas čini prepoznatljivima. Također u zadnjih nekoliko godina sve je veća gradnja eko kampova i hotela koji imaju mnoštvo sadržaja i svojim načinom poslovanja ukazuju da se turizam može ujediniti i razvijati u ekološkom i turističkom smjeru. Te poboljšanje prometne infrastrukture u koju se itekako ulagalo (gradnja mostova Trogir-Čiovo, autoceste i sl.) u svrhu jednostavnijeg dolaska na destinaciju turista i stanovništva, a ujedno se smanjuje i onečišćenje zraka i buke.

3. Turizam i prostor

Prostor predstavlja jedinstveni sustav koji uključuje prirodne i umjetne (uzrokovane ljudskim djelovanjem) sadržaje. Prostor je prirodni resurs koji ima svoje granice upotrebljivosti. Definicija prostora prema Štercu glasi : „Prostor je općenito uzevši (nužni), objektivno postojeći oblik realnosti i primarna pretpostavka postojanja cjelokupne objektivne stvarnosti, tj. konkretnije cjelokupnog materijalnog svijeta. Prostor koji postoji nezavisno od

⁸ Dipl.ing. Nevia Kružić, Komunalac d.o.o Opatija, Tour. Hosp. Manag. God. 10, Br.2, Str.67-159 RASPRAVA (preuzeto 24.7.2018)

naše svijesti, a u njoj se doživljava u procesu psihološkog razvoja čovjeka.“⁹ Iz citiranog možemo povezati jednu karakteristiku koja objedinjuje turizam i prostor a to je doživljaj. Ono što prostor daje turistu je doživljaj koji je vrlo bitan motivator samog putovanja, ali i ono što će ga potaknuti i motivirati kao pojedinca te se tako postiže pozitivna ili negativna slika određene destinacije.

„Kako bi prostor bio turistički iskoristiv, mora imati atribute visoke prirodne, estetske, kulturne i ekološke vrijednosti. Prostor je izuzetno bitan preduvjet za razvoj turizma na atraktivnoj razini, ali je u turističkoj destinaciji jednako važno organizirati prostor na način da se osiguraju zone za izgradnju receptivnih čimbenika (smještajnih i prihvatnih kapaciteta, trgovačkih, rekreativnih, komunalnih sadržaja) te prometnih čimbenika (zračnih luka, prometnica, trajektnih luka, željezničkih prometnica).“¹⁰ Upravo prostor na kojemu se odvija turistička aktivnost i koji sadrži turističke resurse i atrakcije je turistička destinacija. Ona predstavlja prostornu jedinicu koja svojim turističkim proizvodima nastoji udovoljiti turističke potrebe. Stoga možemo reći da geografski prostor koji je namijenjen turizmu naziva se turistička destinacija.

„Pod pojmom prostora u turizmu ne misli se na neki imaginarni prostor. To je uvijek određen prostor, i to bez obzira radi li se o prostoru :

- gdje se stvara turistička potreba i donosi odluka o turističkom putovanju
- gdje se odvija kretanje iz mjesta domicila u turističku destinaciju ili
- gdje se zadovoljavaju turističke potrebe, dakle o turističkoj destinaciji.“¹¹

Također je bitno napomenuti da se ne može svaki prostor prenamijeniti u turističku svrhu. Prije svega taj prostor mora biti atraktivan i imati osnovnu podlogu za razvoj turizma kao što je u prethodnom citiranom dijelu navedeno. Stoga atraktivne atribute prostora dijelimo na četiri atributa : rekreativni, kuriozitetni, znameniti i estetski.¹² Upravo je atraktivnost prostora najbolji privlačni faktor i jedan od činitelja turističkog proizvoda.

Kao obilježja turističkog prostora možemo navesti da se prostor razlikuje po :

⁹ S.Šterc : Geografski prostor – objektivna stvarnost ili geografska irealnost?, referat sa znanstvenog skupa, Geografski glasnik 51/1989, Zagreb, str. 146 (preuzeto 26.7.2018)

¹⁰ Mag.oec.B.Stipanović : Mjesto i uloga prostora u turizmu Trogira - primjer manifestacije srednjovjekovni festival, Ekon. misao i praksa DBK. God. XXIV. (2015.) br.. 2. str. 655 (preuzeto 26.7.2018)

¹¹ B.Vukonić,K.Keča; Turizam i razvoj – pojam, načela,postupci;Mikrorad Zagreb, 2001.g.; str. 80

¹² Boris Vukonić, Turizam i razvoj, školska knjiga – Zagreb 1987, str. 39

1. Privlačnosti; (kvaliteta, atraktivnost, ekonomski učinci...); privlačnost prirodnih i društvenih resursa koji itekako doprinose razvoju turizma pojedine destinacije
2. Turistički potencijal prostora; ono što omogućava da se na određenom prostoru razvija turizam
3. Turističko tržišna vrijednost prostora; obilježja i svojstva resursa koji prostoru daje mogućnost ekonomske valorizacije

Utjecaj turizma na prostor je neusporediv s bilo kojom drugom vrstom utjecaja, a i nije dostojno mjerljiv. „Naglašenu ulogu u preobražaju prostora pod utjecajem razvoja turizma imaju prometnice, smještajni objekti i drugi kapaciteti ponude te turistički promet (promet ljudi) kao dinamična komponenta turističke fizionomije prostora.“¹³

„Reperkusije koje je turizam izaziva u svom fizičkom okruženju prikladno je sistematizirao M.Baud – Bovy. Prema njemu turizam na sljedeće načine utječe na prostor:

- Turizam degradira prostor
- Turizam čuva prostor
- Turizam kreira vlastiti prostor
- Turizam banalizira prostor
- Turizam valorizira prostor
- Turizam je zaslužan da smo postali svjesni problema prostora.“¹⁴

Što su ljudi, osobito lokalni stanovnici postajali svjesniji što im turizam donosi a što odnosi, počele su se naglašavati upravo negativni aspekti i utjecaji turizma. Ekološke organizacije vrlo ozbiljno shvaćaju zaštitu okoliša i prirode, što ponekad ide predaleko te utjecaje turizma (negativne) smatraju da dovode do potpune prirodne degradacije prostora.

3.1. Turistički resursi

Prema Rječniku turizma turistički resursi su prirodna ili antropogena dobra koja se mogu gospodarski iskoristiti. Dio su cjeline razvoja određenog geografskog područja, a bogatstvo

¹³ B.Vukonić, K.Keča; Turizam i razvoj – pojam, načela, postupci ; Mikrorad Zagreb, 2001.g., str. 94

¹⁴ Ibid, str. 95

resursima komparativna je prednost u turističkom i gospodarskom razvoju. Cjelokupna ponuda u turizmu temelji se na atraktivnim svojstvima resursa kojima raspolaže.¹⁵

Turistički resursi su bitan čimbenik turističkog proizvoda pojedine destinacije. U ekonomskom značaju resursi predstavljaju materijalno i duhovno dobro te se oni mogu gospodarski valorizirati. Isto tako ono što je kod resursa najvažnije spomenuti jest da su oni ograničeni, a njihovom stalnom trošnjom može doći do velikih, prirodnih i ekonomskih šteta. Možemo navesti četiri osnovna svojstva turističkih resursa, a to su da pružaju mogućnost bavljenja sportsko-rekreacijskim i dr. aktivnostima, zatim da imaju određeni stupanj rijetkosti odnosno da imaju jedinstvenost, da posjeduju određeni stupanj znamenitosti te da imaju estetsku vrijednost resursa.

Kod turističkih resursa razlikujemo one obnovljive i neobnovljive. Obnovljivi resursi su oni koji imaju mogućnost da se samostalno regeneriraju,obnavljaju, a u to ubrajamo šume,biljke, vode i sl. Neobnovljivi resursi su oni koji nemaju mogućnost obnavljanja, a to su ugljen, plin, nafta, ostale rude, te svi oni koji se nakon jednog korištenja ne mogu više koristiti. Stoga vidimo kako su nam pojedini resursi osjetljivi i koliko dobro trebamo čuvati prirodne resurse, jer njihovom prekomjernom upotrebom ili zagađenjem mogu se istrošiti ili uništiti.

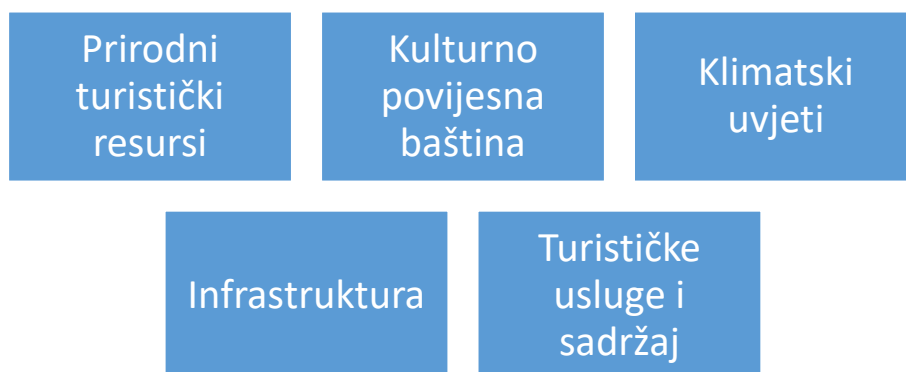
„Suprotnosti između zaštite prirode i turizma, kojih katkad nismo svjesni, posljedica su nedovoljna poznavanja njihove međuovisnosti i nužne povezanosti njihovih interesa. Zaštita prirode i turizam sudbinski su vezani pa moraju nalaziti zajedničke puteve i trajno se međusobno dopunjavati i uklanjati sve što ometa njihovu vezu... Ipak, nerealno bi bilo zahtijevati da se radi zaštite prirode obustavi razvoj turizma.“¹⁶

¹⁵ Rječnik turizma; dr.B.Vukonić i dr.N.Cavlek; Masmmedia Zagreb, 2001 (preuzeto 27.7.2018)

¹⁶ B.Vukonić,K.Keča; Turizam i razvoj – pojam, načela, postupci; Mikrorad Zagreb, 2001. g., str. 86

Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji turističke resurse dijelimo na :

Slika 1: Podjela turističkih resursa (WTO)

Izvor : izrada autora prema

<https://fmtu.lumens5plus.com/sites/fmtu.lumens5plus.com/files/94-ace60772c6cf5b2e3fcae55d1f43d117.pdf> (preuzeto 27..2018)

3.2. Turističke atrakcije / Atrakcijska osnova

„Sve su turističke atrakcije turistički resursi, no svaki turistički resurs ne mora biti turistička atrakcija.“ Rečenica koja je u turizmu zauzela značajno mjesto što se tiče valorizacije turističkih resursa i turističke atrakcije. Smatra se da su turističke atrakcije ono na čemu se temelji turizam odnosno da je to temeljni resurs. „Potencijalne i realne turističke atrakcije temeljni su turistički resurs svake turističke destinacije koji određuje i uvjetuje strukturu njene turističke ponude te razvoj turizma uopće. Njihova bit određena je turističkim potrebama, motivima i aktivnostima. Sve turističke atrakcije snažno su prostorno obilježene, bez obzira na to da li su same dio prostora ili je njihova pojavnost strogo prostorno određena.“¹⁷

Značaj turističke atrakcije ima nacionalnu, međunarodnu i lokalnu važnost. Ne samo da prepoznatljivost i originalnost doprinosi samo turistima i njihovim doživljajima već se to odražava i na lokalno stanovništvo. Ono što smo spomenuli i kod turističkih resursa bitno je voditi brigu o očuvanosti i zaštiti tih atrakcija zbog toga što su vrlo lako može doći do njihove ugroženosti.

¹⁷ E.Kušen; Turizam i prostor, 1(21) 9(2001) 1-14; Institut za turizam, Zagreb, str. 7 (preuzeto 28.7.2018)

Slika 2: Osnovna klasifikacija turističkih atrakcija (dr.sc.E. Kušen)

1. Geološke značajke prostora	9. Znamenite osobe i povijesni događaji
2. Klima	10. Manifestacije
3. Voda	11. Kulturne i vjerske ustanove
4. Biljni svijet	12. Prirodna lječilišta
5. Životinjski svijet	13. Sportsko-rekreacijske građevine i tereni
6. Zaštićena prirodna baština	14. Turističke staze, putovi i ceste
7. Zaštićena kulturno-povijesna baština	15. Atrakcije zbog atrakcija
8. Kultura života i rada	16. Turističke para-atrakcije

Izvor : <https://www.htz.hr/sites/default/files/2016-12/Snjezana-Boranic-Zivoder-OD-RESURSA-DO-TURISTICKOG-PROIZVODA-4120.pdf> (preuzeto 28.7.2018)

3.3. Prostorno planiranje u turizmu

Prostorno planiranje u turizmu ima veliki značaj posebice u zaštiti okoliša. Prostorno planiranje je proces u kojemu se utvrđuju zadaci i ciljevi u nekom određenom vremenskom periodu te da se definiraju metode i postupci očuvanja tog prostora. Kod turizma prostorno planiranje je danas poprimilo veliki značaj upravo zbog „divlje“ gradnje objekata koji narušavaju izgled i stanje prostora. Planiranje se svodi na globalnu razinu što uključuje međunarodno, nacionalno i regionalno planiranje te na mikrorazini koja se svodi na pojedine turističke djelatnosti u turističkoj destinaciji.

„Prostorno planiranje u turizmu podrazumijeva analizu stvarnog stanja životnog prostora ili stanje kakvom se teži. Politika prostornog uređenja među inima posebno sadrži tekuće savladavanje ekološki relevantnih problema od strane političkog sistema (Lendi/Elasser, 1986.g)“¹⁸

Nagla ekspanzija turizma dovela je određene prostore do devastacije i narušavanja života lokalnog stanovništva. Ne samo da takav nagli rast turizma dovodi lokalno stanovništvo u opasnost već i prirodno okruženje. Kako bismo očuvali prostore za sadašnje i buduće generacije potrebno je usavršiti određene mjere kako bi došli do toga cilja. U prostorno

¹⁸ M.Biljen; Turizam i okoliš, Ekonomsko-geografski pristup izučavanju problematike, Zagreb, 2008.g, str. 138.

planiranje treba se uključiti više strana ne samo one vezane za turizam već i politika, tehničke i gospodarske infrastrukture te funkcionalne organizacije tog prostora što uključuje turističke zajednice, turističke centre.

„Svrha razvojnog prostornog planiranja je da se na temelju znanstvenih spoznaja društvenih procesa i prirodnog okoliša na prostor prenosi utvrđeni društveno-gospodarski plan razvitka, a u metodologiji provedbe planiranja to znači da se moraju vrednovati kvalitativni i kvantitativni pokazatelji razvoja.“¹⁹

Ono što se može postići planiranjem je gospodarenje prostorom što ujedno znači i kvalitetno korištenje i upravljanje resursa, zaštita područja i upravljanje tog prostora na što se odnose „divlje gradnje, devastacije prostora i sl.

„Vrste planiranja u turizmu :

- Ekonomsko razvojno planiranje
- Planiranje fizičkog korištenja prostora
- Planiranje infrastrukture
- Planiranje razvoja objekata socijalnog/društvenog standarda
- Planiranje zaštite okoliša
- Planiranje u poduzećima
- Urbano i regionalno planiranje“²⁰

Iz navedenog vidimo da je mnogo faktora uključeno u prostorno planiranje što i ne čudi jer su svi izravno ili neizravno sudjeluju u turizmu. Ono na što bi trebalo obratiti pažnju je da svaka od tih vrsta ima detaljan plan i cilj jer u suprotnom dobivamo kontraučinak, a to je da se ovakav razvoj turizma kakav je danas nastavlja i dalje te uzrokuje brojne negativne posljedice. Planiranje u turizmu treba se izvršavati kontinuirano što uključuje i monitoring, dobivanje povratnih informacija te stalne prilagodbe.

„Prostorno planiranje, koje je istodobno i razvojno, ima sljedeće značajke:

¹⁹ M.Biljen; Turizam i okoliš, Ekonomsko-geografski pristup izučavanju problematike, Zagreb, 2008.g , str. 138

²⁰ Implikacije za planiranje u turizmu, <https://www.yumpu.com/xx/document/view/43555103/implikacije-za-planiranje-u-turizmu-lumens> (preuzeto 28.7.2018)

- Sveobuhvatnost (comprehensive planning), jer takvo planiranje utvrđuje i analizira velik broj podataka o svemu što je u prostoru
- Susretnost, jer je usmjereno na utvrđivanje međutjecaja makrorazina i mikrorazina s naglaskom na društveno-gospodarske čimbenike
- Integralnost, jer se oslanja na povezivanje prostornog planiranja, zaštite okoliša i gospodarskih čimbenika
- Integriranost, jer naglašava nužnost istodobnog povezivanja planiranja, upravljanja i gospodarenja resursima prostora i okoliša
- Regularnost, jer teži usklađivanju funkcija u prostoru.“²¹

Planiranje je samo po sebi vrlo obuhvatan zadatak posebice što se tiče prostornog planiranja u turizmu. Osnova planiranja u turizmu svodi se na prognoziranje, istraživanje (demografske, socijalne i ekonomske karakteristike turista, ponašanje turista od mjesta stalnog boravka, tijekom i nakon turističkog putovanja, ono što gosti traže i preferiraju, kako i čime turisti dolaze na putovanje i sl.) kako bi dobili bolju sliku turističke destinacije i odnos ponuda-potražnja. Isto kao što planiramo svoje putovanje potrebno je prvo istražiti odredište, provjeriti da li je putovanje isplativo te ostale čimbenike koji određuju konačnu odluku o putovanju. Tako i prostorno planiranje uključuje mnoštvo važnijih čimbenika o kojima ovisi na koji način i kako će određena destinacija funkcionirati, živjeti te kako će turizam utjecati na taj prostor.

²¹ B.Vukonić, K.Keča; Turizam i razvoj – pojam, načela, postupci, Mikrorad Zagreb, 2001.g., str. 219

4. Održivi razvoj

Usljed dosadašnjih pozitivnih i negativnih utjecaja turizma načinjenih ljudskim djelovanjem došli smo do razine u kojoj se zapitamo da li smo na dobrome putu. Ono što vidimo iz godine u godinu je da se turizam razvija još jače i grublje te da sve dosadašnje mjere u zaštiti i okoliša, dobrobiti stanovništva ali i ekonomskog statusa nisu urodile plodom. Stoga razvojem novog turizma i sve većom sviješću populacije u očuvanju životnog prostora dolazimo do pojma održivi razvoj. Sama riječ održivost daje nadu da se ipak neke stvari koje su imale negativne učinke daju ispraviti ili barem ublažiti, a održivost znači upravo sposobnost ravnoteže određenih procesa u određenom sustavu. Održivost danas ima veliki značaj u bilo kojem pogledu ljudskog djelovanja na prirodu, gospodarstvo i sl.

Jedna od najpoznatija definicija održivog razvoja koju je izjavio Lester Brown glasi : „Održivi razvoj je razvoj koji udovoljava potrebama sadašnjice pri tom ne ugrožavajući mogućnosti budućih generacija da udovolje svojim potrebama.“²²

Prvi doticaji s pojmom održivog razvoja bili su na Stockholmskoj konferenciji u Švedskoj 1972.g. na Konferenciji Ujedinjenih nacija o čovjekovom okolišu. zatim slijedi još bitnih konferencija kao što su :

- *Brundtlandina komisija (Komisija UN-a za okoliš i razvoj), 1983.g*
- *Konferencija UN-a o okolišu i razvoju (Rio de Jenerio), 1992.g*
- *Svjetski summit o održivom razvoju – „Rio + 10“ (Johannesburg), 2002.g*

„Prijetnja okolišu na ekološkom planu pojavila se još prije dvjesto godina, na početku industrijalizacije, a sasvim sigurno će se još i pogoršati ukoliko nerazvijene zemlje nastave imitirati modele razvoja i načine kojima su ekonomski rast ostvarile industrijske zemlje. Pojavom svijesti o iscrpnosti prirodnih resursa počelo se sve više razmišljati o tome kamo ovaj razvoj vodi i treba li nam uopće takav razvoj kakvog prakticira najveći broj zemalja.“²³

Ono što održivi razvoj nastoji postići je da se načini proizvodnje i potrošnje provode u skladu s prirodnim resursima pojedinog eko sustava. Cilj održivog razvoja je trojak što znači

²² Dr. sc. Miroslav Drljača; Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja, https://bib.irb.hr/datoteka/580157.Koncept_odrivog_razvoja_i_sustav_upravljanja.pdf (preuzeto 29.7.2018)

²³ B.Vukonić, K.Keča; Turizam i razvoj – pojam, načela, postupci, Mikrorad Zagreb, 2001.g., str. 190

da se odnosi na tri bitne stavke koje veže upravo održivost, odnosno nastoji se uspostaviti ravnoteža. Održivi razvoj ima tri dimenzije : društvena, ekološka i gospodarska.

Slika 3: Dimenzije održivog razvoja

Izvor : <http://www.odraz.hr/hr/nase-teme/odrzivi-razvoj> (preuzeto 29.7.2018)

1. *Društvena održivost* teži ka socijalnom napretku, unaprjeđenju kvalitete života.
2. *Ekološka održivost* teži očuvanju okoliša, smanjenje negativnog utjecaja na okoliš, očuvanje prirodnih resursa.
3. *Gospodarska održivost* teži ekonomskom razvoju, povećanje konkurentnosti, efikasnija proizvodnja i potrošnja.

„Održivi razvoj ima nekoliko upućenih načela: dimenziju vremena, pretpostavlja ekonomski rast i pravedniju raspodjelu bogatstva. Sadržava dimenziju promoviranja čovjeka i održavanje prirodne ravnoteže. Tri su osnovna načela održivog razvoja koji se temelje na ekološkoj održivosti, sociokulturnoj održivosti te ekonomskoj održivosti. Ekološka održivost osigurava razvoj koji je kompatibilan s održavanjem ekoloških procesa, biološkim različitostima i biološkim resursima. Socijalna i kulturna održivost osigurava da razvoj poveća nadzor čovjeka nad svojim životom i kompatibilna je s kulturom te održava i jača identitet zajednice. Kako ističe Svjetska turistička organizacija, ekonomska održivost osigurava da je razvoj ekonomski uspješan i da se resursima upravlja na način da mogu služiti i budućim generacijama. Unutar ekonomije pojavila se sasvim nova grana koja je danas,

nakon prihvaćanja hipoteze o iscrpnosti prirodnih resursa u punom usponu – ekonomija okoliša ili gospodarenje tekstem.“²⁴

Prema navedenim razinama možemo reći da održivi razvoj ulazi u svaku sferu područja i djelatnosti i da nastoji smanjiti negativne utjecaje i gospodarstva i ekologije i društva te isto tako povećati i poboljšati stanje danas kako bi i buduće generacije mogle koristiti i imati kvalitetan život.

„Održivi razvoj podrazumijeva ravnotežu. S tog stajališta koncepcija održivog razvoja zahtijeva:

- Očuvanje prirodnih resursa;
- Veću pravednost u raspodjeli resursa i bogatstva;
- Uvođenje i primjenu novih tehnologija;
- Razlikovanje koncepta rasta i koncepta razvoja;
- Odustajanje od aktivnosti koje bi mogle ugroziti interese budućih pokoljenja;
- Prihvaćanje održivog razvoja kao filozofskog pristupa i pragmatičnog djelovanja;“²⁵

„U koncepciji održivog razvoja razlikuju se pojmovi : slabe, umjerene i jake održivosti :

Slaba održivost – takvo narušavanja postojećeg stanja okoliša koje će vjerojatno značiti manje blagostanje budućih pokoljenja, a taj će eventualni nedostatak trebati nadoknaditi.

Umjerena održivost – zagovara stajalište da je zaštita okoliša preduvjet gospodarskom razvoju

Jaka održivost – zagovara korjenite promjene u društvu i odnosa čovjeka prema prirodi. Još se naziva i ekološki razvoj. U ekološki sustav ulaže se onoliko koliko se iz njega uzima.“²⁶

Vidimo da su veliki napori i mjere uložene u samo definiranje koraka i značenje održivog razvoja no ono što je bitno, a to je da li i kako će se to primjenjivati u praksi. Isto tako velika sredstva uložena u pokrete koji trebaju biti „zvijezde vodilje“ kako upravljati održivim razvojem. Ono što je bitno naglasiti je to održivi razvoj ne samo da suzbija negativne učinke dosadašnjeg turizma, već unaprjeđuje nove ideje, pruža razne mogućnosti kreativnih rješenja i

²⁴ B.Vukonić, K.Keča; Turizam i razvoj – pojam, načela, postupci, Mikrorad Zagreb, 2001.g., str. 190

²⁵Dr. sc. Miroslav Drljača; Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja, https://bib.irb.hr/datoteka/580157.Koncept_odrivog_razvoja_i_sustav_upravljanja.pdf (preuzeto 29.7.2018)

²⁶ Dr. sc. Miroslav Drljača; Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja, https://bib.irb.hr/datoteka/580157.Koncept_odrivog_razvoja_i_sustav_upravljanja.pdf (preuzeto 29.7.2018)

podigne svijesti sudjelovanje lokalnog stanovništva što uvelike olakšava boravak u destinaciji kako turistima tako i lokalnom stanovništvu.

Principi održivog razvoja

„Globalno prihvaćeni principi održivog razvoja, definirani su kroz Deklaraciju iz Rija i Agendu 21, Deklaraciju i Plan provedbe iz Johannesburga,....Ovi principi se sažeto mogu prikazati na sljedeći način :

- Integriranje pitanja okoliša u razvojne politike;
- Internalizacija troškova vezanih za okoliš (tj. prevođenje eksternih troškova degradacije okoliša u interne troškove zagađivača/korisnika) kroz provođenje principa zagađivač/korisnik plaća;
- Sudjelovanje svih društvenih dionika u donošenju odluka kroz procese savjetovanja i dijaloga te stvaranje partnerstva;
- Pristup informacija i pravosuđu;
- Generacijska i međugeneracijska jednakost (uključujući i rodnu ravnopravnost) i solidarnost;
- Princip supsidijarnosti (hijerarhije odnosno međuzavisnosti) između lokalne i globalne razine;
- Pristup uslugama i financijskim resursima koji su neophodni za zadovoljavanje osnovnih potreba.“²⁷

Kod održivog razvoja bitno je spomenuti EDEN (akronim za Europsku destinaciju izvrsnosti) koja promiče modele održivog razvoja. Cilj projekta je privlačenje pozornosti na vrijednosti, raznolikost i zajednička obilježja europskih turističkih destinacija. Teme su ruralni turizma, nematerijalna baština, zaštićena područja, prednost društvenoj, kulturnoj i okolišnoj održivosti.

²⁷ L. Pavić-Rogošić; Odras; Održivi razvoj, 2010.g.http://www.odraz.hr/media/21831/odrzivi_razvoj.pdf (preuzeto 29.7.2018)

4.1. Agenda 21

„Agenda 21 polazi od pretpostavke da je zajedničko i odmjereno rješavanje pitanja okoliša i razvoja jedini način osiguranja sigurnije i uspješnije budućnosti. Agenda 21 predstavlja globalni konsenzus i preuzimanje obaveze surađivanja u razvoju i zaštiti okoliša na najvišoj političkoj razini.“²⁸

Svijet je danas suočen s mnogim nedaćama koji utječu na sve oko nas pa i na nas same. Neki od tih nedaća su siromaštvo, ekološka zagađenja, neravnomjernost između bogatih i siromašnih, ljudsko zdravlje i sl. Agenda 21 posebno ističe važnost obrazovanja koje je danas neizbježno u stabilnim zemljama no neke i dalje nemaju mogućnost da svaki stanovnik može pohađati obrazovne institucije.

Agenda 21 je dokument koji je sastavljen od 350 stranica koje su podijeljene u četiri odjeljka:

- „Odjeljak I: Socijalna i ekonomska dimenzija usmjerena je na suzbijanje siromaštva, posebno u zemljama u razvoju , mijenjanje obrazaca potrošnje, promicanje zdravlja, postizanje održivijeg stanovništva i održivo rješavanje u donošenju odluka.
- Odjeljak II: Zaštita i upravljanje resursima za razvoj uključuje zaštitu atmosfere, suzbijanje krčenja šuma , zaštita krhkih okoliša, očuvanje biološke raznolikosti (bioraznolikost), kontrola onečišćenja i upravljanje biotehnologijom te radioaktivni otpad .
- Odjeljak III: Jačanje uloge glavnih grupa uključuje uloge djece i mladih, žena, nevladinih organizacija , lokalnih vlasti, poslovanja i industrije, te radnika; i jačanje uloge autohtonih naroda , njihovih zajednica i poljoprivrednika.
- Odjeljak IV: Sredstva provedbe uključuju znanost, prijenos tehnologije , obrazovanje , međunarodne institucije i financijski mehanizmi.“²⁹

Isto tako neki od zadataka usmjerenih vladama zemalja su :

- „Unaprijediti i preorijentirati politiku cijena i državnih poticaja, subvencija u području turizma.

²⁸L. Pavić-Rogošić; Odras; Održivi razvoj,
http://www.odraz.hr/media/21831/odrzivi_razvoj.pdf (preuzeto 29.7.2018)

²⁹Agenda 21,
https://translate.google.hr/translate?hl=hr&sl=en&u=https://en.wikipedia.org/wiki/Agenda_21&prev=search (preuzeto 29.7.2018)

- Diversificirati ekonomiju u planinskim područjima njihovim uključivanjem u turističku ponudu .
- Unaprijediti mehanizme za očuvanje ugroženih područja, gdje je potrebno poduzeti mjere za očuvanje životinjskog svijeta, biološke raznolikosti, te takva područja od posebna značaja uključiti u sustav zaštite.
- Promovirati ekološki osviještene turističke aktivnosti.³⁰

5. Održivi turizam

Održivi turizam je vrlo sličan održivom razvoju no razlika je što se održivi turizam opredijeljen za točno ono za što i glasi. Ono što se u turizmu želi postići je zadovoljstvo gosta. Što se tiče vizualnog doživljaja gosta on pripremljen dolazi u određenu destinaciju jer se već prije od strane turističke agencije ili interneta upoznao što destinacija nudi od atrakcija i ostalih sadržaja. Ono što turist ne zna dolazeći u destinaciju je odnos s lokalnim stanovništvom i odnos turističkih djelatnika s njim samim. Upravo tu se krije čar turističkog doživljaja koji može biti ili pozitivan ili negativan. Svi dobro znamo da turisti koji dolaze iz dalekih zemalja donose i veći profit, ali ne smijemo se zanositi time već gostu trebamo pružiti kvalitetu koju traži za taj novac.

Ljudi su oduvijek putovali i u čovjeku je usađena znatiželja, istraživanje novih prostora, a vrijeme koje provedu na tom prostoru trebalo bi biti ispunjeno prema kriterijima i željama turista. U tom prostoru u kojemu turist provede određeni vremenski period na neki način utječe i na okoliš oko sebe.

Za održivi turizam možemo reći da isto kao i održivi razvoj nastoji zadovoljiti potrebe sadašnjih turista te da se pri tome poboljšava i očuvaju mogućnosti za buduće turiste. Njegova misija je ublažiti ili spriječiti narušavanje lokalne zajednice, prostora i resursa. On nastoji uspostaviti ravnotežu između potrošnje resursa i regeneracije istih kako bi i dalje mogli zadovoljavati ekonomske, socijalne i kulturne te ekološke potrebe turista.

„S toga bi održivi turizam trebao :

- Optimalno iskoristiti okolišne resurse koji su ključni element turističkog razvoja, zadržavajući bitne ekološke procese i pomažući u zaštiti prirodne baštine i bioraznolikosti.

³⁰Turizam i okoliš, <https://fntu.lumens5plus.com/sites/fntu.lumens5plus.com/files/94-5009434e5bcf975982021b6a71072c7a.pdf> (preuzeto 29.7.2018)

- Poštivati društveno – kulturnu autentičnost destinacije, očuvati njihovo izgrađeno i živo kulturno naslijeđe i tradicijske vrijednosti te doprinosti međukulturalnom razumijevanju i toleranciji.
- Osigurati da su gospodarske aktivnosti održive i dugoročne, te da donose društvenu i gospodarsku korist svim dionicima uz pravičnu raspodjelu, između ostalog stabilnost zaposlenja, mogućnost zarade društvenih usluga zajednici, pomažući uklanjanju siromaštva.³¹

Ono što je također kod održivog turizma bitno je da se svijest turista mijenja kroz vrijeme te se tako mijenjaju stavovi i želje o kvaliteti provođenja slobodnog vremena. U zadnjih par godina sve su popularnije destinacije koje imaju sam spomen na „eko“ što je pozitivno no bitna je očuvanost i njegovanje tog istog prostora nakon turističke sezone. Kampovi su također postali svojevrsni trend koji zahtijeva relativno mali do srednji prostor, a njegovo uređenje i sanitarni čvorovi u skladu su s ekološkim kriterijima.

Kod održivosti je cilj da se postigne dugoročnost, no za to treba jako puno vremena da se postigne te potrebne su političke i ostale vodeće grane koje će to moći osigurati.

„Prema definiciji, prihvatljivo je uživanje u turizmu i ostvarivanje ekonomske koristi od turizma. No, moramo osigurati da isto bude moguće i za buduće generacije. Ako ugrozimo kulturne i prirodne resurse u turističkim destinacijama, one gube elemente koji su osnova njihove atraktivnosti.

3P načelo – People, Planet, Profit (ljudi, planet, profit) :

- „Ljudi“ predstavljaju sociokulturne interese lokalnog stanovništva u očuvanju kulture i uključivanju lokalne zajednice u razvoj turizma u njihovoj destinaciji. To uključuje radne uvjete, zaštitu ugroženih skupina društva, ljudska prava, ukidanje diskriminacije, rada djece i seksualnog zlostavljanja, itd.
- „Planet“ se odnosi na zaštitu prirodnog okoliša poduzimanjem raznih mjera, kako bi se minimalizirale negativne posljedice na okoliš : floru, faunu, vodu, tlo i klimu

³¹ Održivi turizam Hrvatska, održivi turizam <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=97> (preuzeto 29.7.2018)

- „Profit“ predstavlja gospodarske interese i uključuje odgovorno poslovanje koje pridonosi trajnom blagostanju lokalnog stanovništva“³²

„Principi održivog turizma :

- Holistički pristup
- Dugoročno planiranje
- Uvažavanje limita
- Adresiranje globalnih i lokalnih utjecaja
- Promoviranje održive potrošnje
- Uravnoteženje održivosti i kvalitete
- Inzistiranje na angažmanu svih stakeholdera
- Alokacija troškova na zagađivače
- Minimaliziranje rizika
- Kontrolirani monitoring ključnih indikatora“³³

Iz svega navedenoga vidljivo je da održivi turizam uključuje i velike i male faktore koji se objedinjuju u jednom pojmu koji ima veliko značenje. Održivi turizam nije lak posao, ali ako želimo dostići kvalitetnu razinu turizma bitno je ići polako te da se uključi svaki pojedinac i da se krene od svake točke zasebno.

Isto kao što imamo primjere za negativne i pozitivne utjecaje na okoliš tako imamo i za održivi i neodrživi turizam :

³² Važnost održivog razvoja turizma i njegova uloga u poslovanju turoperatora, Maja Čurila, (2016.), Diplomski rad, str. 12 (preuzeto 29.7.2018)

³³ Upravljanje održivim turizmom, Ester Udovčić, Diplomski rad, (2012.), str. 13-14 (preuzeto 29.7.2018)

Slika 4: Prikaz održivog i neodrživog turizma

ODRŽIVI RAZVOJ	NEODRŽIVI RAZVOJ
spori razvoj	brzi razvoj
kontrolirani razvoj	nekontrolirani razvoj
dugoročna perspektiva	kratkoročna dobit
kvalitativan razvoj	kvantitativan razvoj
lokalna kontrola/sudjelovanje	kontrola bez lokalne zajednice
plan prethodi razvoju	razvoj bez plana
razrađeni koncepti	mali projekti
lokalni razvoj	eksterni razvoj

Izvor : izrada autora prema <http://slidegur.com/doc/1339389/odr%C5%BEivi-turizam-je>
(preuzeto 29.7.2018)

„Razvijati turizam na održivi način ili uz kriterije održivog razvoj znači osigurati kontinuitet koristi lokalnom stanovništvu u ekonomskom i socijalnom okruženju i fizičkom okolišu.“³⁴ Onaj turizam koji se razvija svjesno i planski, koji surađuje i sa domicilnim stanovništvom i turistima može imati pozitivne učinke kako na okoliš tako i na stanovništvo, turiste.

5.1. Ciljevi i koraci održivog turizma

„Dvanaest ciljeva održivog turizma opisano je u publikaciji Svjetske turističke organizacije (UNWTO) *Učiniti turizam održivijim: vodič za stvaraoce politika*:

1. Ekonomska održivost: osiguravanje održivosti i konkurentnost turističkih destinacija i poduzeća kako bi bila u stanju dugotrajno napredovati i osiguravati korist.
2. Boljitak lokalne zajednice: maksimiziranje doprinosa turizma gospodarskom napretku destinacije uključujući lokalno zadržavan udio potrošnje posjetitelja.
3. Kvaliteta radnih mjesta: poboljšanje količine i kvalitete lokalnih poslova stvorenih radi turizma i koje turizam održava, uključujući razinu plaće, uvjete rada i dostupnost svima bez diskriminacije na temelju spola, rase, invaliditeta ili bilo koje druge osnove.

³⁴ B.Vukonić, K.Keča; Turizam i razvoj – pojam, načela, postupci, Mikrorad Zagreb, 2001.g., str.192

4. Društvena pravednost: težnja uspostavljanju opsežne i pravedne raspodjele gospodarskih i društvenih koristi ostvarenih turizmom u čitavoj destinaciji, uključujući povećanje prilika, prihoda i usluga dostupnim siromašnima.
5. Zadovoljstvo posjetitelja: osigurati sigurno, zadovoljavajuće i ispunjavajuće iskustvo posjetiteljima, dostupno svima bez diskriminacije vezano uz spol, rasu, invaliditet ili bilo koju drugu osnovu.
6. Lokalno upravljanje: davanje prava glasa lokalnim zajednicama i njihovo uključivanje u planiranje i donošenje odluka upravljanju i budućem razvoju turizma u njihovome području u suradnji s ostalim dionicima.
7. Blagostanje zajednice: održavanje i poboljšanje kvalitete života lokalnih zajednica, uključujući društvene strukture i pristup resursima, pogodnostima i sustavima održavanja života, a izbjegavajući bilo koji oblik društvene degradacije ili iskorištavanja.
8. Kulturno bogatstvo: poštivanje i poboljšavanje povijesnog nasljedstva, autentične kulture, tradicija i osebnosti destinacija.
9. Fizički integritet: održavanje i poboljšanje kvalitete krajobraza, kako urbanog tako i ruralnog, i izbjegavanje fizičke i vizualne degradacije okoliša.
10. Biološka raznolikost: podržavanje očuvanja prirodnih područja i staništa te biljnog i životinjskog svijeta i minimiziranje njihovog oštećivanja.
11. Učinkovito korištenje resursa: minimiziranje korištenja rijetkih i neobnovljivih izvora u razvoju i radu turističkih objekata i usluga.
12. Čistoća okoliša: svođenje na najmanju razinu zagađenje zraka, vode i zemlje te stvaranje otpada koje uzrokuju turistička poduzeća i posjetitelji.³⁵

Navedenih dvanaest ciljeva održivog turizma predstavljaju krajnje točke prema kojima su usmjerene aktivnosti turizma. Uključuju sve tri dimenzije održivog turizma i sačinjavaju jedinstven model kako bi takav turizam trebao izgledati i što takav turizam zajednici i okolišu doprinosi. Kako bi se ciljevi ove vrste turizma ostvarili potrebno je poduzeti sljedeće korake:

1.korak: što želimo postići?

2.korak: tko je, tko bi mogao ili trebao biti uključen?

3.korak: što nam je poznato?

4.korak: što čini vašu regiju, destinaciju ili proizvod posebnim?

³⁵Održivi turizam Hrvatska, 12 ciljeva održivog turizma, <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4534>, (preuzeto 30.7.2018)

5.korak: koja su glavna problemska pitanja?

6.korak: analiza

7.korak: načela i ciljevi aktivnosti

8.korak: koje su vaše ideje i opcije?

9.korak: provedba

10.korak: smjernice

Slika 5: 10 koraka održivog turizma

Izvor: <http://www.odraz.hr/media/152864/odrzivi-turizam-u-deset-koraka-small-file-size.pdf> (preuzeto 30.7.2018)

Prikazani koraci nastali su od Ministarstva okoliša i baštine Vlade Australije, zahvaljujući suradnji turističkih sektora i australske vlade. Isto tako, vezano za zaštićena područja o kojima će se spominjati u sljedećem poglavlju, lokalne vlasti i turističke organizacije na nacionalnoj razini podredile su slične potrebe u smislu održivog turističkog menadžmenta.

6. Zaštićena područja u Hrvatskoj

Prema IUCN-u,2008.g., definicija zaštićenog područja glasi: „Zaštićeno područje uključuje kopno, kopnene vode, more i obalno područje ili njihove kombinacije. Podrazumijeva sve tri dimenzije prostora, definirane unutar jasnih i dogovorenih granica. Granice u nekim slučajevima mogu biti određene elementima koji su promjenjivi u vremenu, primjerice obalom rijeke, kao i određenim već postojećim upravljačkim mjerama, primjerice zonama ograničenog korištenja.“³⁶ Takvo područje ukazuje na posvećenost dugoročnom očuvanju okoliša. Upravljanje takvim područjem može se odvijati prema zakonskim aktima, međunarodnim konvencijama ili sporazumima, načelima nevladinim organizacijama ili prema tradicionalnim običajima.

U Zakonu o zaštiti prirode u Republici Hrvatskoj zaštićeno područje predstavlja „geografski jasno određen prostor koji je namijenjen zaštiti prirode i kojim se upravlja radi dugoročnog očuvanja prirode i pratećih usluga ekološkog sustava.“³⁷

Tablica 1: kategorije zaštićenih područja, namjena, razina upravljanja i itko ih proglašava

Kategorija zaštite	Namjena	Razina upravljanja	Proglašenja
Strogi rezervat	Očuvanje izvorne prirode, praćenje stanja prirode te obrazovanje	Državna i županijska	Vlada RH
Nacionalni park	očuvanje izvornih prirodnih vrijednosti, znanstvena, kulturna, odgojno-obrazovna i rekreativna	Državna	Hrvatski Sabor
Posebni rezervat	očuvanje radi svoje jedinstvenosti, rijetkosti ili reprezentativnosti, a osobitog je znanstvenog značenja	državna, županijska, općinska, gradska	Vlada RH

³⁶ Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, što je zaštićeno područje <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje> (preuzeto 30.7.2018)

³⁷ Ibid. (preuzeto 30.7.2018)

Park prirode	zaštita biološke i krajobrazne raznolikosti, odgojno-obrazovna, kulturno-povijesna, turističko-rekreacijska namjena	Državna	Hrvatski Sabor
Regionalni park	zaštita krajobrazne raznolikosti, održivi razvoj i turizam	Županijska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Spomenik prirode	ekološka, znanstvena, estetska ili odgojno-obrazovna	Županijska i općinska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Značajni krajobraz	zaštita krajobrazne vrijednosti i biološke raznolikosti ili kulturno-povijesne vrijednosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja, odmor i rekreacija	Županijska i općinska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Park šuma	očuvanje prirodne ili sađene šume veće krajobrazne vrijednosti, odmor i rekreacija	županijska, općinska i gradska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Spomenik parkovne arhitekture	očuvanje umjetno oblikovanog prostora odnosno stabla koji ima estetsku, stilsku, umjetničku, kulturno-povijesnu, ekološku ili znanstvenu vrijednost	županijska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave

Izvor: izrada autora prema Hrvatskoj agenciji za okoliš i prirodu,

<http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja> (preuzeto 30.7.2018)

U Hrvatskoj imamo stroga rezervata (2), nacionalna parka (8), posebni rezervat (77), park prirode (11), regionalni park (2), spomenik prirode (80), značajni krajobraz (82), park-šuma (27) i spomenik parkovne arhitekture (119).

6.1. Nacionalni parkovi u Hrvatskoj

Nacionalni park je veće zemljišno ili vodeno područje s izuzetnim prirodnim kvalitetama. On obuhvaća jedan ili više sačuvanih ili neznatnim ljudskim korištenjem izmjenjenih ekosistema. Nacionalni park ima znanstvenu, kulturnu i odgojnu funkciju. U nacionalnom parku nije dopuštena djelatnost koja bi mogla oštetiti ili degradirati izvorni prostor.

U Hrvatskoj imamo 8 nacionalnih parkova, a to su :

1. *NP Brijuni*
2. *NP Kornati*
3. *NP Mljet*
4. *NP Sjeverni Velebit*
5. *NP Paklenica*
6. *NP Risnjak*
7. *NP Krka*
8. *NP Plitvička jezera*

Nacionalni park Plitvička jezera je najstariji i najposjećeniji hrvatski nacionalni park. Njegova karakteristika su bistroća vode te brojni slapovi. On je pravo prirodno bogatstvo u kojem se objedinjuju sva svojstva prirode, voda, šume, zrak i prekrasni prizori. Isto tako na Plitvičkim jezerima nalazi se izvor rijeke Korane. Nacionalnim parkom proglašena su 1949.g.

Slika 6: Nacionalni park Plitvička jezera

Izvor: <http://www.ruralna.hr/?page=client&id=64> (preuzeto 30.7.2018)

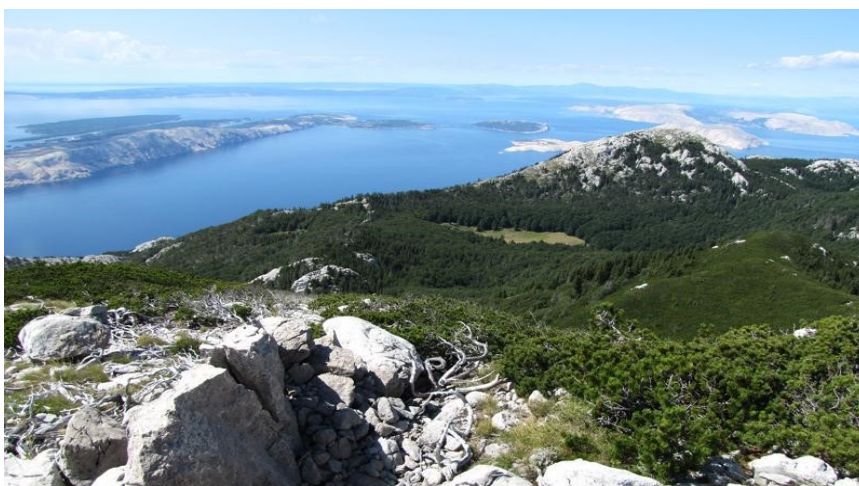
Nacionalni park Krka nalazi se duboko usječeno u kršu gdje se isto tako nalazi korito rijeke Krke. On se sastoji od sedam sedrenih slapova (Bilušića buk, Brljan, Manojlovački slap, Rošnjak, Miljacka slap, Roški slap, Skradinski buk). Ovo područje obiluje životinjskim i biljnim svijetom. Nacionalni parkom proglašen je 1985.g.

Nacionalni park Risnjak smješten je u zaleđu grada Rijeke i kvarnerskog priobalja, sjeverozapadni dio Gorskog kotara. Njegove karakteristike su šuma te spomenik prirode odnosno hidro geološki izvor rijeke Kupe. Jedno od glavnih obilježja ovog parka je da je on prirodno stanište tri velike europske zvijeri, a to su medvjed, vuk i ris po kojemu je park i dobio ime. Osnovan je 1953.g.

Nacionalni park Paklenica je drugi NP u Hrvatskoj. Proglašen je 1949.g. NP Paklenica također obiluje biljnim i životinjskim svijetom, a ono što ga čini izuzetnim je krš što pogoduje kako razvoju turizma kako i samoj prirodi. O NP Paklenici će se više govoriti u sljedećem poglavlju.

Nacionalni park Sjeverni Velebit posjeduje slične karakteristike kao i NP Paklenica. Na Sjevernom Velebitu nalaze se četiri područja s posebnom zaštitom; strogi rezervat (Hajdučki i Rožanski kukovi), botanički rezervat Visibaba, botanički rezervat Zavižan-Balinovac-Zavižanska kosa, spomenik parkovne arhitekture Velebitski botanički vrt. Također i na ovom području nalazi se mnoštvo speleoloških lokacija (npr. Lukina jama, Velebita, Patkov gušt i sl.)

Slika 7: Nacionalni park Sjeverni Velebit

Izvor: <https://www.parkovihrvatske.hr/nacionalni-park-sjeverni-velebit> (preuzeto 30.7.2018)

Nacionalni park Mljet nalazi se na zapadnom dijelu otoka Mljeta. Njegova obilježja su autohtona šuma hrasta crnike i šume alpskog bora koje prekrivaju oko 90% parka. Otok Mljet se često naziva i „zelenim otokom“. Park ima i dva slana jezera, Veliko i Malo jezero. Isto tako more je bogato različitim vrstama riba, školjkaša, rakova i sl.

Nacionalni park Kornati proglašeni su nacionalni parkom 1980.g. On posjeduje prirodna i kulturna obilježja. Okomite litice „krune“ okrenute su prema otvorenom moru što predstavlja najpopularniji fenomen parka te je on stanište rijetkih biljnih i životinjskih vrsta. Ovo otočje karakterizira i geomorfologija odnosno velika razvedenost obale i raznolikost životne zajednice. Obuhvaća skupinu od 89 otoka, otočića i hridi.

Nacionalni park Brijuni nalaze se nasuprot mjesta Fažana i sastoji se od 14 otoka i otočića. Dva najveća otoka su Veliki i Mali Brijuni, a sve ostalo čine otočići i more. Ono što je karakteristično za Brijune to je biološka ranolikost uvjetovana geografskom položaju, geološkoj podlozi i geomorfologiji. Ono što je isto zanimljivo je da 80% mora čini zaštićeni prostor Nacionalnog parka kojemu pripadaju svi izvorni elementi morskih eko sustava Jadrana.

Slika 8: Nacionalni park Brijuni

Izvor: <http://www.istria-culture.com/nacionalni-park-brijuni-i-119> (preuzeto 30.7.2018)

Zakon o zaštiti prirode iz članka 4. glasi :

„(1) Nacionalni park je prostrano, pretežno neizmijenjeno područje iznimnih i višestrukih prirodnih vrijednosti, a obuhvaća jedan ili više sačuvanih ili neznatno izmijenjenih ekosistema.

- (2) Nacionalni park ima znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu i rekreativnu namjenu.
- (3) U nacionalnom su parku dopuštene djelatnosti kojima se ne ugrožava izvornost prirode.
- (4) U nacionalnom parku je zabranjena gospodarska uporaba prirodnih dobara.
- (5) Turističko-rekreacijske djelatnosti moraju biti u ulozi posjećivanja i razgledavanja koje je dozvoljeno svima pod istim uvjetima.³⁸

Nacionalni parkovi su bogatstvo prirode koje uvelike doprinosi turističkim sektorima. Ono što se tiče razvoja turizma u NP-ovima je da se sam ulaz u njih naplaćuje dok to nije slučaj u parkovima prirode. Naplaćivanje ulaza vrlo je dobar potez jer uz to što se tim novcem park održava i očuva, naplaćivanje ulaza je vrlo dobar indikator posjećenosti parka tj. omogućava nam se vođenje evidencije posjećenosti parka.

6.2. Nacionalni park Paklenica

Nacionalni park Paklenica nalazi se na dijelu južnog Velebita u zaleđu te mjesta Starigrad-Paklenica i Seline. U prostoru Nacionalnog parka iznimno je bogatstvo prirodnih, geoloških, krajobraznih, vegetacijskih i životinjskih vrijednosti. U njemu se nalaze dva kanjona (Velika i Mala Paklenica) nastala u davnoj prošlosti. Nacionalnim parkom je proglašena 1949. netom poslije proglašenja Plitvičkih jezera Nacionalnim parkom.

Nacionalni park Paklenica obuhvaća površinu od 95 km², južni obronci Velebita, ispod najviših vrhova Vaganskog vrha (1757m) i Svetog brda (1753m). Neka od ostalih obilježja su autohtone šume crnog bora, nekoliko tipova bukovih šuma te duboki kanjoni s potocima – bujičnjacima Velika i Mala Paklenica.

³⁸Marin Popović: Prikazi nacionalnih parkova na webu. Diplomski rad, Geodetski fakultet, 2002.g. http://www.kartografija.hr/old_hkd/obrazovanje/diplomski/popovic/3.htm (preuzeto 31.7.2018)

Slika 9: Vaganski vrh (1757m), najviši vrh Velebita

Izvor: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/prirodna-bastina/reljefno-geoloske-osobitosti> (preuzeto 31.7.2018)

„Ime Paklenica najvjerojatnije potječe od smole crnog bora, tzv. „pakline“, koju je lokalno stanovništvo koristilo u narodnoj medicini, za zacjeljivanje rana, zatim kao luč - za osvjetljenje te za premazivanje drvenih brodova.“³⁹

Na jednom dijelu kanjona Velike Paklenice nalazi se Anića kuk, 400 metara visoka okomita stijena koja je posebna atrakcija za penjače te je ujedno i najveća stijena za penjače u Hrvatskoj. Ono po čemu je Paklenica izrazito posebna, to je podzemni svijet. Speleološka istraživanja datiraju još iz 19.stoljeća no tek nakon proglašenja Paklenice Nacionalnim parkom počinju intenzivnija istraživanja. Svako novo otkriće određenog prostora posebice kada se govori o Nacionalnim parkovima utječe na popularnost i povećavanje vrijednosti parka, a „budući da se radi o značajnim paleontološkim, arheološkim, biospeleološkim, turističkim i etnografskim lokalitetima“⁴⁰ to uvelike doprinosi posjećenosti i nastojanje istraživača za dolazak u takvo područje.

„Vrlo vrijedna paleontološka nalazišta su Špilja u Zubu Buljme i Jama u Zubu Buljme. Tako je iz Jame u Zubu Buljme izvađena lubanja špiljskog medvjeda (*Ursus spelaeus*) stara oko 30 000 godina. Dio speleoloških objekata na području Nacionalnog parka Paklenica odavno je poznat lokalnom stanovništvu. U Pećini u Pazjanicama pronađeni su fragmenti

³⁹ Nacionalni park Paklenica, o parku, <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/o-parku> (preuzeto 31.7.2018)

⁴⁰ Ibid, (preuzeto 31.7.2018)

keramike i kostiju koji ukazuju na povremen boravak ljudi još u razdobljima bakrenog i brončanog doba.“⁴¹

„Najdublji speleološki objekti u NP "Paklenica":

- Ponor na Bunovcu (534 m)
- Kaverna u Crljenom kuku (152 m)
- Jama u Zubu Buljme (139 m)
- Jama pod Počiteljskim vrhom(123 m)
- Jama lijepih fosila (103 m)

Najdulje špilje u NP "Paklenica“:

- Jama Vodarica (300 m)
- Špilja u Zubu Buljme (250 m)
- Manita peć (175 m)
- Špilja Lucinka (132 m)⁴²

Kao što je za svaku turističku atrakciju bitno, a to je voda, na Paklenici se nalazi nekoliko stalnih ili povremenih tokova vode. Jedan od stalnih i najjačih izvora je vrelo Ivine vodice koja je iznimno čista i pitka voda, a nalazi se na nadmorskoj visini od 1200m.

Što se tiče biljnog svijeta na popisu je zabilježeno oko 1000 biljnih vrsta od kojih je 79 endemičnih. Veliki broj biljaka nalazi se i u Crvenoj knjizi biljnih vrsta u RH te u IUCN-ovoj Crvenoj listi ugroženih biljnih vrsta. Neke od biljnih endemskih vrsta koje prevladavaju na području parka su :

- prozorski zvončić (*Campanula fenestrellata*)
- hrvatski zvončić (*Campanula cochlearifolia*)
- valdštajnov zvončić (*Campanula waldsteiniana*)
- okruglolisna pjeskarica (*Arenaria orbicularis*) – raste samo na području Male i Velike Paklenice te nigdje drugdje na svijetu

⁴¹ Ibid, (preuzeto 31.7.2018)

⁴²Nacionalni park Paklenica, o parku, <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/o-parku> , preuzeto (31.7.2018)

Slika 10: okruglolisna pjeskarica (Arenaria orbicularis)

Izvor: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/prirodna-bastina/biljni-svijet> (preuzeto 31.7.2018)

Što se tiče životinjskog svijeta u parku možemo pronaći i veliki broj vodozemaca i gmazova te je zabilježena 31 vrsta. Od zmija otrovnica mogu se naći poskok (*Vipera ammodytes*) te rijetki planinski žutokrug (*Vipera ursini macropus*). Ptice su u parku najzastupljenija životinjska vrsta kojih ima čak 254 vrste, a od toga 112 ptica gnjezdarica. Od ptica najugroženije i rijetke vrste su suri orao (*Aquila chrysaetos*), sivi sokol (*Falco peregrinus*), orao zmijar (*Circaetus gallicus*) i jastreb (*Accipiter gentilis*). Isto tako od sisavaca su zabilježene čak 53 vrste, a neke od najpoznatijih su srna (*Capreolus capreolus*), jelen (*Cervus elaphus*), divokoza (*Rupicapra rupicapra*) i divlja svinja (*Sus scrofa*). Kao što imamo i sisavce imamo i divlje zvijeri, a u parku se mogu pronaći smeđi medvjed (*Ursus arctos*), vuk (*Canis lupus*), ris (*Lynx lynx*), lisica (*Vulpes vulpes*) i divlja mačka (*Felis sylvestris*). Što se tiče podzemnih vrsta u Paklenici su najpopularniji šišmiši, a koji na Dan šišmiša imaju veliki značaj u parku te se organizira promatranje i predavanje o šišmišima.

6.3. Turizam u Nacionalnom parku Paklenica

Nacionalni park Paklenica pruža mnoštvo sportsko-rekreativnih aktivnosti, edukacije te ugostiteljska ponuda. Upravo takve aktivnosti doprinose većem broju posjetitelja koji provode slobodno vrijeme u takvim prostornim područjima, a cilj parka je osigurati i omogućiti posjetiteljima što više aktivnosti i što kvalitetniju ponudu.

Što se tiče sportsko-rekreativnih sadržaja u parku među najpopularnijim sportovima je penjanje te se svake godine održavaju Međunarodni susret penjača na koji dolazi i tisuće

penjača. Upravo karakterističan sastav Pakleničkih stijena doprinosi ovakvom razvoju sportskog turizma u kojem sudjeluju penjači svih dobnih skupina. Osim penjanja popularno je i planinarenje a upravo u parku su posjetiocima omogućene i osposobljene poučne staze, planinarske staze, planinarski domovi i planinarska skloništa. Planinarenje na Paklenici isto kao i penjanje je poseban doživljaj jer svako prirodno područje ima svoje čari, ali sam broj posjetitelja govori koliko je NP Paklenica poseban sam po sebi. Turizmu u Paklenici uvelike doprinosi i blizina mora koja svim sportašima uvijek dobro dođe za osvježanje.

Jedna od novijih edukativnih atrakcija u NP Paklenica je Podzemni grad Paklenice i Edukativni centar. Naime, Podzemni grad Paklenice čine podzemni tuneli iliti „bunker“ izgrađeni u periodu od 1950.-1953., a gradila i koristila ih je Jugoslavenska vojska za vrijeme političke krize između Sovjetskog saveza i Jugoslavije. Dugogodišnji rad uprave parka u cilju obnove i uređenja tunela u edukativne svrhe urodilo je plodom 2016.g. te su započele prve edukativne ture kroz podzemni grad.

Od turističke ponude parka možemo izdvojiti i vrlo popularnu špilju Manita peć koja je otvorena za posjetitelje još od 1953.g. vođenje kroz špilju uz vodiča traje 30 minuta, a temperatura je oko 9°C. Isto tako u parku se nalazi i Šumarska kuća „Lugarnica“ koja posjetiteljima pruža okrjepu i tople obroke nakon uspona. Ono što još možemo istaknuti od turističke ponude parka je i etno kuća Marasovići. Marasovići su naziv zaseoka koji je napušten i nalazi se pred sam ulaz u park, a park je otkupio i obnovio nekolicinu kuća u svrhu turizma. Tu se mogu vidjeti raznorazni kućanski, stočarski, poljodjelski i drugi pribori te alati i namještaj koji ukazuju kakav je život bio prije na tom velebitskom području.

Slika 11: zaseok Marasovići, etno kuća

Izvor: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/turisticka-ponuda/etno-kuca-marasovic> (preuzeto 31.7.2018)

Iz svih navedenih turističkih ponuda NP Paklenice vidljivo je da je razvoj u zaštićenim područjima itekako mogući, ali uz adekvatno raspolaganje resursima i ostalim faktorima koji utječu na razvoj turizma. Isto tako važno je napomenuti da je održivi razvoj itekako vidljiv u ovom primjeru jer se obnavljaju napuštena mjesta (zaseok Marasovići, podzemni tuneli) koji su uvelike doprinijeli većem sadržaju samog parka, ali i njegovoj posjećenosti. Ono što je bitno istaknuti je da je turizam u Paklenici „lijepo raspoređen“ odnosno nigdje u parku nema velikih gužvi, infrastrukturnih nedostataka i ostalo jer su svi sadržaji relativno udaljeni te sve djeluje vrlo prohodno.

6.4. Statistički podatci o posjetiteljima u NP Paklenica

Prikazani podaci su ukupne brojke posjetitelja u proteklih 5 godina kroz ukupno 12 mjeseci. U tablici su prikazani podaci o posjetiteljima (ulaznica, gratis ulaznice), individualni posjetitelji (šetači, penjači), grupe (učenici/studenti, planinari, ostali) te nacionalna struktura (domaći i strani posjetitelji).

Tablica 2: podaci o posjetiteljima u NP Paklenica za prethodnih 5 godina

Godina	Posjetitelji		Individual.		Grupe			Nac.struk.	
	<i>ulaznica</i>	<i>gratis</i>	<i>Šetači</i>	<i>penjači</i>	<i>uč./stud.</i>	<i>planinari</i>	<i>ostalo</i>	<i>domaći</i>	<i>strani</i>
2017.	136.560	7.472	96.937	34.93	3.362	690	8.104	17.457	126.575
2016.	120.297	7.551	84.728	31.719	3.009	524	7.868	16.527	111.321
2015.	113.286	6.400	78.208	32.008	2.188	613	6.635	15.171	104.515
2014.	114.764	7.425	80.147	43.086	2.688	1.139	7.123	15.149	107.030
2013.	107.971	6.410	69.442	34.982	2.131	575	7.295	13.865	100.516

Izvor: izrada autora prema originalnim podacima iz Uprave NP Paklenica, Dragica Jović, Voditeljica Službe za promidžbene aktivnosti i ugostiteljsko-turističku djelatnost, Javna ustanova "Nacionalni park Paklenica" preuzeto (3.8.2018)

Prema gore navedenim brojkama da se zaključiti da se posjećenost parka proteklih 5 godina znatno povećala. Uzmimo za primjer podatke iz 2013.g. posjetitelja koji su platili ulaznicu njihova brojka iznosi 107.971 dok se već sljedeće 2014.g. brojka posjećenosti uvećala za skoro 7,000 posjetitelja u jednosj skupini. Vidljivi su veliki pomaci na koja su utjecali promjene u povećanju blagostanja ljudi kako iz emitivnih tako i receptivnih zemalja, poboljšanje infrastrukture, slobodno vrijeme, motivi gostiju i mnogi drugi čimbenici.

7. Zaključak

Turizam i ekologija se međusobno nadopunjavaju i nezamislivo je stvaranje turizma bez ekologije, a ekologija od turizma može povući vrlo korisne učinke ukoliko se turizmom upravlja na kvalitetan, svjestan i učinkovit način. Ono što omogućava upravo takav razvoj turizma, a i ekologije je upravo održivi razvoj. On nastoji na dugoročnom planu omogućiti i razvoj turizma kakvog želimo, ali istovremeno zaštititi prirodu i okoliš. Bitno je očuvati prirodne, kulturne, društvene i slične sfere pojedine destinacije jer upravo to daje turističkoj destinaciji prepoznatljivost na tržištu.

U Hrvatskoj je i dalje jedan od vodećih problema neangažiranost te nerealni planovi koji nisu ostvarivi. To zadaje velike probleme ne samo lokalnom stanovništvu već i samim turistima koji možda nisu ni svjesni problema hrvatskih turističkih destinacija, no zamjećuju da pojedine stvari nisu onakve kakve bi trebale biti. Pri tom mislim na samo putovanje do destinacije u kojemu turist/gost nailazi na ekološke probleme (otpad u moru i plažama, otpad uz ceste, zagađenje zraka i vode), na infrastrukturne probleme (gužve na prometnicama), socijalno-društvene (neljubaznost osoblja i ljudi koji se bave turističkim djelatnostima, gužve u pješačkim zonama). Problemi poput navedenih mogu izazvati nezadovoljstvo i negativno djelovanje same destinacije na turista/gosta. Ono što i dalje omogućava razvoj turizma na našim prostorima je upravo prostor koji imamo, odnosno razvedene obale, planine, krš, jezera, mora te ostala geografska obilježja prostora koja su i vizualno i doživljajno privlačni.

Nacionalni park Paklenica svojim karakteristikama privlači sve veći broj posjetitelja iz godine u godinu što je znak da je razvoj turizma u zaštićenom prostoru moguć i da se može spriječiti degradiranje prostora od turizma. Upravo na ovom primjeru uočljivo je koliko je snažna povezanost prirode i turizma te što ta priroda za turizam znači. Posebice poticanjem sportsko-rekreativnih aktivnosti te planinarenja svijest ljudi o zaštiti prirode poprima poseban značaj.

Ono što valja naglasiti je da vrijednost turističke destinacije ovisi o vrijednosti prirodnih karakteristika, a to za sobom povlači i vrijednost i kakvoću turističke atrakcije i turističkih resursa. Neizostavna je i uključenost i angažiranost lokalnog stanovništva koji isto tako izravno utječu na turizam te mogu biti i privlačni motiv dolaska u destinaciju zbog načina življenja, tradicijskih običaja, gastronomije i sl.

Literatura

Knjige:

1. B.Vukonić,K.Keča; Turizam i razvoj – pojam, načela,postupci;Mikrorad Zagreb, 2001.g.; str. 80, str.94, str. 95, str. 86. str. 219, str. 190, str. 192
2. Boris Vukonić, Turizam i razvoj, školska knjiga – Zagreb 1987, str. 39
3. Prof.dr.sc. Miljenko Biljen, Turizam i okoliš; ekonomsko-geografski pristup izučavanju problematike,Zagreb 2008. Mikrorad d.o.o,str. 25, str. 22, str. 22-23, str. 138
4. Rječnik turizma; dr.B.Vukonić i dr.N.Cavlek; Masmedia Zagreb, 2001

Znanstveni radovi:

1. Dipl.ing. Nevia Kružić, Komunalac d.o.o Opatija, Tour. Hosp. Manag. God. 10, Br.2, Str.67-159 RASPRAVA (preuzeto 24.7.2018)
2. E.Kušen; Turizam i prostor, 1(21) 9(2001) 1-14; Institut za turizam, Zagreb, str. 7 (preuzeto 28.7.2018)
3. Mag.oec.B.Stipanović : Mjesto i uloga prostora u turizmu Trogira - primjer manifestacije srednjovjekovni festival, Ekon. misao i praksa DBK. God. XXIV. (2015.) br.. 2. str. 655 (preuzeto 26.7.2018)
4. Marin Popović: Prikazi nacionalnih parkova na webu. Diplomski rad, Geodetski fakultet,2002,http://www.kartografija.hr/old_hkd/obrazovanje/diplomski/popovic/3.htm (preuzeto 31.7.2018)
5. S.Šterc : Geografski prostor – objektivna stvarnost ili geografska irealnost?, referat sa znanstvenog skupa, Geografski glasnik 51/1989, Zagreb, str. 146 (preuzeto 26.7.2018)
6. Upravljanje održivim turizmom, Ester Udovčić, Diplomski rad, (2012.), str. 13-14 (preuzeto 29.7.2018)
7. Važnost održivog razvoja turizma i njegova uloga u poslovanju turoperatora, Maja Čurila, (2016.), Diplomski rad, str. 12 (preuzeto 29.7.2018)

Web stranice:

1. Međunarodna unija za očuvanje prirode i prirodnih resursa, https://bs.wikipedia.org/wiki/Me%C4%91unnarodna_unija_za_o%C4%8Duvanje_prirode_i_prirodnih_resursa (23.7.2018)
2. Prepoznatljivi problemi hrvatskog turizma; Utjecaj turizma na okoliš, <http://blog.dnevnik.hr/hrvatskiturizam/2009/10/1626798050/utjecaj-turizma-na-okolis.html> (23.7.2018)
3. Turizam i okoliš, <https://fmtu.lumens5plus.com/sites/fmtu.lumens5plus.com/files/94-5009434e5bcf975982021b6a71072c7a.pdf> (preuzeto 24.7.2018)
4. Greenpeace Hrvatska, http://www.greenpeace.org/croatia/hr/Kutak_za_medije/priopcenja-za-medije/Rainbow-Warrior-u-Dubrovniku-protiv-plastike-u-moru-1/ (preuzeto 24.7.2018)
5. Implikacije za planiranje u turizmu, <https://www.yumpu.com/xx/document/view/43555103/implikacije-za-planiranje-u-turizmu-lumens> (preuzeto 28.7.2018)
6. Dr.sc. Miroslav Drljača; Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja, https://bib.irb.hr/datoteka/580157.Koncept_odrivog_razvoja_i_sustav_upravljanja.pdf (preuzeto 29.7.2018)
7. L. Pavić-Rogošić; Odraz; Održivi razvoj, http://www.odraz.hr/media/21831/odrzivi_razvoj.pdf (preuzeto 29.7.2018)
8. Agenda 21, https://translate.google.hr/translate?hl=hr&sl=en&u=https://en.wikipedia.org/wiki/Agenda_21&prev=search (preuzeto 29.7.2018)
9. Održivi turizam Hrvatska, održivi turizam, <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=97> (preuzeto 29.7.2018)
10. Održivi turizam Hrvatska, 12 ciljeva održivog turizma, <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4534>, (preuzeto 30.7.2018)
11. Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, što je zaštićeno područje, <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/stoje-zasticeno-podrucje> (preuzeto 30.7.2018)

Izvor: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/prirodna-bastina/reljefno-geoloske-osobitosti> (preuzeto 31.7.2018)

Slika 10: okrugolisna pjeskarica (*Arenaria orbicularis*)..... 39
Izvor: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/prirodna-bastina/biljni-svijet> (preuzeto 31.7.2018)

Slika 11: zaseok Marasovići, etno kuća 40
Izvor: <http://www.np-paklenica.hr/index.php/park/turisticka-ponuda/etno-kuca-marasovic> (preuzeto 31.7.2018)

Popis tablica

Tablica 1: kategorije zaštićenih područja, namjena, razina upravljanja i itko ih proglašava... 31
Izvor: izrada autora prema Hrvatskoj agenciji za okoliš i prirodu,
<http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja> (preuzeto 30.7.2018)

Tablica 2: podaci o posjetiteljima u NP Paklenica za prethodnih 5 godina 41
Izvor: : izrada autora prema originalnim podacima iz Uprave NP Paklenica, Dragica Jović,
Voditeljica Službe za promidžbene aktivnosti i ugostiteljsko-turističku djelatnost, Javna ustanova "Nacionalni park Paklenica" preuzeto (3.8.2018)